

переважають давніші типи: горіхоподібні, кубоподібні, пірамідальні, конусовидні (рис. 7), амфорні і невиразні, а також грубі нуклевидні знаряддя. Хоча людина була вже знайома з леваллуазькими прийомами розщеплення каменю, вони, можливо, не набули провідного значення.

Крем'яний інвентар, який походить з верхніх розкопів і пов'язаний з розвинутою леваллуазькою технікою розщеплення, близький до мустье з ашельською традицією. Що ж до інвентаря з середньої частини місцезнаходження, де знайдено нуклеуси з менш виразними леваллуазькими рисами, то він стоїть ближче до мустье типу Кіна.

Ф. М. ЗАВЕРНЯЕВ

Нуклеусы Хотылевского среднепалеолитического местонахождения

Резюме

В статье излагаются результаты типологического и статистического исследования нуклеусов Хотылевского среднепалеолитического местонахождения. В предложенной схеме типологической классификации выделяется 13 групп или типов ядрищ и кратко характеризуется каждая из них.

Как показали исследования, наиболее однородный и устойчивый леваллуазский комплекс дает верхний участок местонахождения, где обнаружена мастерская по обработке кремния. Автор делает попытку проследить некоторые технические приемы, применявшиеся местными жителями при подготовке нуклеусов и снятии с них заготовок.

Из восточно-европейских памятников в морфологическом отношении к нуклеусам хотылевской коллекции наиболее близки ядрища позднемустье-ских стоянок Молодова I и Молодова V, а из памятников юга страны — известная верхнеашельская мастерская Джрабер в Армении.

І. В. ПИЛИПЧУК

Матеріали до археологічної карти басейну р. Соб

Старожитності Присоб'я на Вінниччині уже давно привертають увагу дослідників. За останні роки автор виявив нові матеріали доби енеоліту — бронзи і скіфського часу на цій території. Подаємо короткий опис обстежених поселень трипільської культури поблизу сіл Кальника і Дашіва, а також характеристику випадкових знахідок.

Поселення поблизу с. Кальник розташоване в урочищі «За валом», в надзаплавній терасі, на лівому березі річки Шабелянки — притоки р. Соб. Площа поселення — близько 3 тис. м². На ньому чітко видно сліди жител — зруйнованих майданчиків, на поверхні яких є залишки долівки. Серед речових знахідок — кам'яні зернотерки різної форми, виготовлені з сірого та білого каменю (граніту). Виявлено і сокиру з граніту довжиною 170 мм. Вопа частково відшліфована і має отвір для держака. Інша — округлої форми, з отвором 29 мм в діаметрі. В числі кам'яних виробів також 10 кубиків, або «працних каменів» з округленими кромками; окремі круглої форми, з сірого і білого каменю. Знайдені фрагменти чотирьох крем'яних ножів, глиняні грузила, прямокутні й круглі,

деталі від ткацьких верстатів — відтяжки круглої форми з невеликим отвором посередині (рис. 1, 5). Найважче також велика кількість уламків гончарного посуду, який за кольором і орнаментом можна поділити на чотири групи.

Фрагменти першої групи коричневого і червонуватого кольору, з домішкою дрібнозернистого піску, прикрашені вертикальним гребінце-

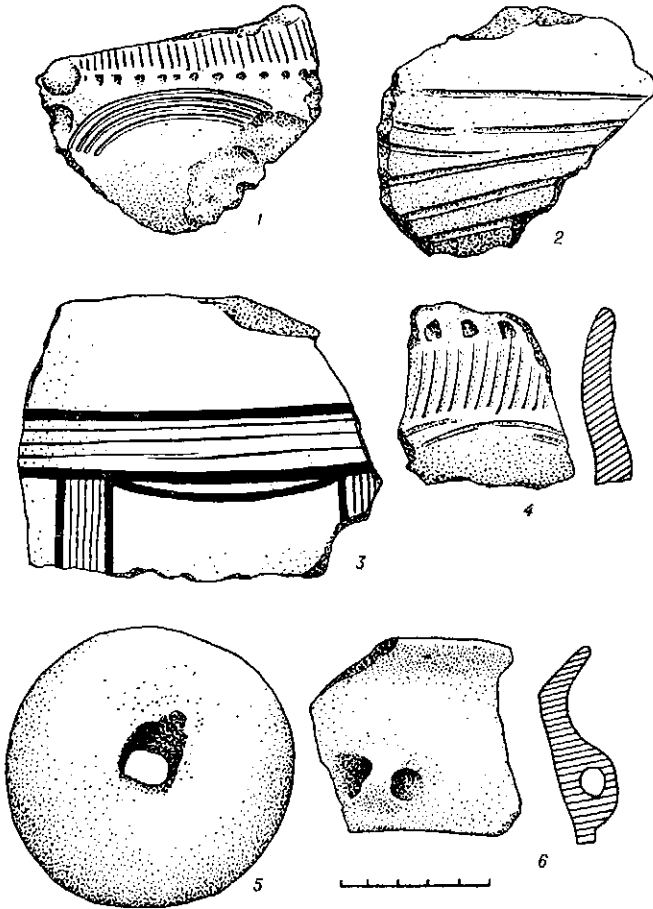

Рис. 1. Кераміка з поселень поблизу сіл Дашів і Кальник.

вим загладжуванням і лініями на вінцях. Подекуди краї вінця орнаментовано зубцями, а внизу ямками-проколами. На одному уламку лінії утворюють своєрідну сітку. Це в основному був кухонний посуд.

Кераміка другої групи жовтуватого і сіро-жовтого кольору. Ці середніх розмірів вироби мають на поверхні врізні лінії, шириною 2—4 мм і глибиною до 2 мм (рис. 1, 2).

До третьої групи належить посуд червоного кольору, розмальований чорною фарбою. Орнамент у вигляді ліній, овалів, трикутників тощо (рис. 1, 3). По обидва боки є невеличкі вухка.

І нарешті четверта група — це посудини великих розмірів, без орнаменту, виготовлені з глини коричневого і сіро-оранжевого кольору. Деякі мають гострі плічка або високі вінця, трохи пахиліні назовні, подібні до форм з Коломийщини I. Є також посуд без вінця з округлою горловиною. Товщина стінок окремих фрагментів досягає 14—20 мм. Вірогідно, цей посуд застосовувався для зберігання зерна, води, олії тощо.

Друге поселення трипільської культури виявлене поблизу с. Дашів в урочищі Левада, де простежені сліди шести зруйнованих майданчиків від жител розміром приблизно 4×10 м. Розташовані вони трохи півколом з заходу на схід на невеликому схилі біля глибокого яру під назвою «Зарічка».

На поверхні є залишки глиняної долівки. Трипільці тут будували житла, дещо заглиблені в землю (культурний шар і залишки долівки залягають на глибині 50—70 см).

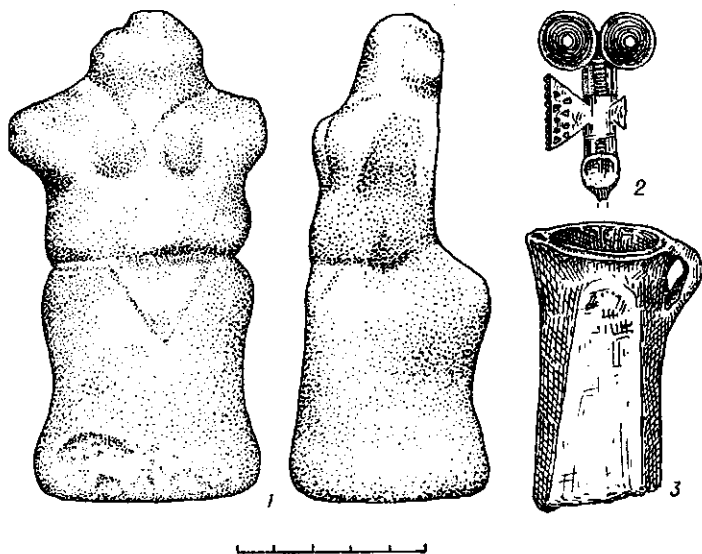

Рис. 2. Речі з поселень трипільської культури на Вінниччині: 1 — жіноча статуетка з с. Рахни; 2 — фібула з с. Дашів; 3 — кельт з с. Дашів.

Серед знарядь праці — дві кам'яні зерпотирки довгастої форми, крем'яні відщепи, кам'яні ядра.

Посуд здебільшого червоного і коричневого кольору. Для однієї групи його характерна наявність невеличких вушок (рис. 1, б); вінця посудин похилі і трохи відігнуті назовні, без орнаменту. На виробач іншої групи — червоноглиняних — є сліди нанесеного чорною і коричневою фарбами спіралеподібного орнаменту та інших візерунків.

Знайдено також фрагменти посуду вазоподібної форми, досить великих розмірів. Він аналогічний зразкам з Кальницького поселення (4 група). Товщина його стінок також досягає 18 мм.

Ще одна група кераміки — це посуд, який має заглажену поверхню на високих вінцях, зазублених по краю, а в нижній частині — ямки-проколки (рис. 1, 1, 4).

На поселенні трипільської культури поблизу с. Рахни-Собові (Гайсинський район) знайдено жіночу статуетку висотою 130 мм (рис. 2, 1). Виготовлено її з глини, випаленої до червоного кольору. В глині є домішки великозернистого піску. Голова статуетки відбита, але по боках є два виступи у вигляді рук, добре виділяються груди. За всіма ознаками фігурку слід віднести до пізнього періоду трипільської культури.

Обидві описані пам'ятки належать до середнього періоду трипільської культури, коли в господарстві переважало землеробство. Вони аналогічні Вербівському та іншим поселенням в долині р. Соб, досліджу-

ваним П. І. Хавлюком, а також Коломийщині I і II, які вивчала Т. С. Пасек².

Крім того, в долині р. Соб поблизу с. Дашів випадково виявлено бронзовий кельт доби бронзи і цікаву фібулу скіфського часу. Кельт знайдений на околиці селища, в районі урочища Гегове. Він має форму порожнистого долота, куди вставлявся дерев'яний держак. Довжина його 70 мм (без нижньої частини з лезом, яка відламана), ширина біля отвору 35 мм (рис. 2, 3).

Особливістю цього кельта є те, що він має одне невеличке вушко і отвір (7 × 3,5 мм) для прикріплення до держака. Кельт відлито в спеціальній формі.

Подібні знахідки траплялись на Полтавщині (Кобеляцький район) та біля с. Грушки Івано-Франківської області.

У 1966 р. на схилі зруйнованої могили Сорока була знайдена фібула. Вона виготовлена з бронзи і художньо оздоблена (рис. 2, 2). На ній зображено дві бойові сокири, орнаментовані невеличкими отворами у вигляді трикутників, внизу — два круглих щити, на поверхні яких наявні спіралеподібні лінії по колу. Приколка-застібка відламана.

Описана фібула — перша на Вінниччині. Аналогічні їй знаходимо в пам'ятках підгірцівської культури, поширеної на Україні в V—IV ст. до н. е.

и. в. пилипчук

Материалы к археологической карте бассейна р. Соб

Резюме

В 1965 г. в бассейне р. Соб проводилась археологическая разведка, в результате чего выявлены места древних поселений трипольской культуры возле сел Кальник и Дашев. Здесь собраны орудия труда и остатки глиняной посуды, характерной для среднего периода Триполья. Найдены также орудия труда и другие изделия эпохи бронзы и скифов. Эти находки дополняют известные нам материалы о жизни и занятиях древнего населения в бассейне р. Соб на Винничине.

в. п. золотун

Морфологічні особливості палеоґрунтів курганів Каховського району

В 1970 р. автор брав участь у дослідженнях Каховської експедиції на території радгоспу «Червоний Перекоп». Палеоґрунти вивчались під вісьмома курганами: № 27, 27а, 25, 22 («Червоний Перекоп» — 4); 1, («Червоний Перекоп» — 2); 1 і 2. Профілі палеоґрунтів цих пам'яток показано на рис. 1.

ґрунти радгоспу «Червоний Перекоп» представлені суглинистими солонцюватими чорноземами, які дуже погано поглинають воду. Темно-сірий колір гумусного горизонту (А + АВ), особливо гумусного перехідного (АВ), має коричневий відтінок, який у палеоґрунтів простежується ще виразніше. На поверхні сучасних ґрунтів вже наприкінці літа формується плитчаста структура (рис. 1). Орний горизонт (20 см) збагаче-

² Т. С. Пасек. Трипільська культура. К., 1941.